

Аспект Пресс, 1999. – 319 с. 5. Екологічне підприємництво: Навч. посіб. / Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. та ін. – К.: Мета, 2001. – 197 с. 6. Проблеми управління інноваційним підприємством екологічного спрямування: Монографія / за заг. ред. О.В. Прокопенко. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. – 512 с.

УДК 332

Н.В. Вакуленко, В.І. Запоточний*

ОНУ ім. І. Мечникова

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОБҐРУНТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПОСЛУГАМИ В РЕГІОНІ

© Вакуленко Н.В., Запоточний В.І., 2010

Обґрунтовано необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму управління в галузі освітніх послуг регіону. На особливу увагу заслуговує методика досліджень впливу всіх елементів механізму на конкурентоспроможність освітніх закладів.

Ключові слова: регіон, освітні послуги, організаційно-економічний механізм, паспортизація вищих навчальних закладів.

The necessity of organizationally-economic mechanism improvement in the educational services management in the region is being grounded in this article. The special attention is devoted to the methods for researching influence of all the mechanism elements to the educational institutions competitiveness.

Keywords: region, education service, organizing-economical mechanism, certification of university.

Постановка проблеми

Одним із основних чинників успішного розвитку суспільства є ефективне функціонування його соціальної сфери і, зокрема, системи освіти. Епоха інформатизації, інтелектуалізації всіх сфер діяльності, поза сумнівом, передбачає зростання значущості загальної та професійної освіти населення. Кардинальні зміни, що відбуваються в соціально-культурній, політичній і економічній сферах нашого суспільства, вимагають абсолютно нового розуміння завдань професійної освіти.

Потреба вдосконалення системи професійного навчання викликана соціальним замовленням суспільства: сьогодні змінюються вимоги до рівня якості підготовки випускників з боку працедавців на ринку праці. Ці та інші проблеми зумовлені необхідністю розроблення організаційно-економічного механізму управління освітніми установами, який відповідає вимогам часу і забезпечує стійке становище навчальних закладів на ринку освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У наукове розроблення теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних з дослідженнями стану регіонального управління вищою професійною освітою, значний внесок зробили провідні науковці України та зарубіжні вчені: С. Бандур, Д. Богиня, С. Вовканич, Б. Данилишин, М. Долішній, С. Дорогунцов, С. Злупко, Е. Лібанова, Л. Семів, Г. Беккер, А. Печчеї, А. Сен, Л. Туроу та інші.

Постановка цілей

В Україні існує певний досвід співпраці вищих навчальних закладів (ВНЗ), регіональних рад ректорів ВНЗ і регіонів України. Проте за наслідками виконаного автором дослідження стану регіонального управління вищою професійною освітою (ВПО) виявлено серйозні організаційно-економічні проблеми, що виникають під час його здійснення:

- 1) регіони України значно диференційовані за показниками освітньої діяльності на їхній території;
- 2) відсутні ефективні механізми участі працедавців у діяльності освітніх установ;
- 3) недостатня практична спрямованість регіональних цільових програм розвитку освіти, відсутні механізми реалізації заявлених в них цілей розвитку вищої професійної освіти регіонів;

4) часто в регіонах відсутні стратегічні управлінські проекти в області ВПО, що не дає змоги вибудувати адекватну освітню політику регіону;

5) при формуванні регіональних цільових програм розвитку освіти серед підстав розроблення програми часто не значаться програми і концепції соціально-економічного розвитку відповідного регіону, що характеризує наявність у край негативної тенденції – розглядати сферу освіти як суто замкненої, галузевої системи [3].

На основі аналізу можна зробити висновок про те, що на цьому етапі соціально-економічного розвитку країни можливе більше залучення регіонів до управління ВНЗ, але зі збереженням вирішальної частки фінансування ВНЗ з державного бюджету. Основними проблемами визнаються:

- недостатність аналітичної роботи з виявлення стану і структури, яка склалася на території регіону мережі ВНЗ (незалежно від форми підлеглості);
- відсутність будь-яких регламентів і алгоритмів участі регіонів в управлінні вищою професійною освітою;
- неопрацьованість механізмів взаємодії, інтеграції зусиль різних суб'єктів освіти.

Мета статті – обґрунтувати необхідність удосконалення організаційно-економічного механізму управління освітніми послугами в регіоні.

Виклад основного матеріалу

Формування, розвиток і удосконалення організаційно-економічного механізму управління послугами вищої професійної освіти передбачає облік і баланс інтересів суспільства, держави, суб'єктів господарювання (державних, відомчих, муніципальних, комерційних ВНЗ) і регіонів “базування” ВНЗ.

Становлення ринкових відносин в Україні ініціювало процеси регіоналізації системи освіти. Вищі навчальні заклади, виконуючи свої освітні завдання, формують освітній потенціал регіону і впливають на соціальну структуру населення, збільшуючи контингент з вищим рівнем освіти. Саме на регіональному рівні також відбувається взаємодія ринку освіти та ринку праці.

Найважливіша особливість сучасного етапу розвитку професійної освіти полягає в тому, що воно не може обмежуватися своєю колишньою функцією інфраструктури економіки, яка відтворює необхідний обсяг робочої сили. Властива ринковим відносинам динаміка розвитку виробництва вимагає надання професійній освіті належної якості, ефективності, гнучкості та органічної інтеграції в економіку, орієнтації на постійні зміни між попитом і пропозицією кадрів [2].

Рівень економічного розвитку будь-якої держави безпосередньо залежить від рівня кваліфікації робочої сили, наявної на ринку праці. Сучасний навчальний заклад повинен упроваджувати нові підходи до навчання, що забезпечують, разом з його фундаментальністю, розвиток комунікативних, творчих і професійних компетенцій, потреб у самоосвіті на основі потенційної багатоманітності змісту та організації освітнього процесу.

Отже, необхідне удосконалення організаційно-економічного механізму управління ВПО в регіоні. В основу запропонованого механізму управління послугами ВПО регіону покладено такі принципи:

- адаптивність механізму для кожного регіону окремо;
- забезпечення цілеспрямованого розвитку вищої освіти, передусім в інтересах самого регіону, координація цілей розвитку регіону і системи ВПО;
- наявність ефективних інститутів суспільно-державного управління ВПО;
- широке використання інструментів самооцінки елементів системи ВПО;
- розвинені інтеграційні зв'язки між всіма елементами механізму.

Передбачається можливість включення різної кількості рівнів управління залежно від специфіки регіону. Для регіонів з розвиненішою системою ВПО необхідно доповнити наявні рівні вищих навчальних закладів і регіональних органів управління проміжним рівнем [3].

Отже, організаційно-економічний механізм (ОЕМ) управління послугами ВПО в регіоні може бути реалізований у треступеневій структурі:

- I ступінь (вищого рівня) – регіональний орган виконавчої влади у сфері ВПО;
- II ступінь (середнього рівня) – регіональна контактна точка;
- III ступінь (нижчого рівня) – окремі організації ВПО (ВНЗ).

Схема формування організаційно-економічного механізму наведена на рис. 1.

Першим етапом є виділення пріоритетних напрямів розвитку сфери ВПО. Їх вибір здійснюється на рівні регіонального органу виконавчої влади. Вони тісно взаємопов'язані з напрямами розвитку, завданнями і заходами програм і концепцій соціально-економічного розвитку регіону.

Для кожного з певних пріоритетних напрямів розвитку визначаються одна або декілька цілей, критерієм досягнення кожної з яких є виконання одного або декілька взаємопов'язаних завдань, факт вирішення яких, своєю чергою, визначається досягненням установленого значення низки індикаторів – індикаторів розв'язання завдання [1].

Етапи формування OEM управління послугами вищої професійної освіти регіону	Ступені OEM управління послугами вищої професійної освіти регіону		
	Орган виконавчої влади регіону у сфері ВПО	Регіональна контактна точка	Організація ВПО (ВНЗ)
1. Виділення пріоритетних напрямів розвитку вищої професійної освіти регіону відповідно до пріоритетних напрямів розвитку регіону, а також сценаріїв та політики розвитку ВПО	○ ↓		
2. Визначення мети та завдань розвитку сфери вищої професійної освіти регіону	○ ↓		
3. Створення форми паспорта освітнього закладу вищої професійної освіти	○		
4. Паспортизація освітніх закладів вищої професійної освіти регіону	○ ↓		○
5. Оцінка діяльності освітніх закладів вищої професійної освіти регіону	○ ↓		○
6. Виділення ВНЗ – регіональних контактних точок за пріоритетними напрямками розвитку, виділеними на першому етапі	○ ↓		
7. Формування регламентів взаємодії та угод етапів управління вищою професійною освітою	○	○	○
8. Формування планів та програм розвитку вищої професійної освіти регіону	○ ↓		
9. Формування обліку, звітності та системи моніторингу розвитку вищої професійної освіти регіону	○	○	○

Рис. 1. Схема формування OEM управління послугами вищої професійної освіти в регіоні

Основою формування і реалізації організаційно-економічного механізму управління є застосування процедури самооцінки на всіх рівнях управління, основним інструментом якої є паспортизація, здійснювана для всіх запропонованих ступенів з метою вивчення стану мережі освітніх установ як для потреб регіонального органу управління, що склалася в регіоні, так і для потреб самого ВНЗ. Результатом паспортизації на рівні ВНЗ є висновок за наслідками самооцінки ВНЗ, що містить висновки і рекомендації для подальшого їх включення в процесі підготовки програм і планів розвитку ВНЗ.

Узагальнення і аналіз результатів паспортизації ВНЗ здійснюється на регіональному рівні управління, внаслідок чого формується Паспорт регіонального комплексу ВПО. Порівняльний аналіз власного Паспорта ВНЗ і Паспорта регіонального комплексу ВПО дасть ВНЗ змогу оцінити своє становище у регіональній системі ВПО, визначити необхідні напрями розвитку і перерозподілу ресурсів. На регіональному рівні Паспорт регіонального комплексу ВПО дасть змогу визначити тенденції і потенціал розвитку цієї сфери. Важливо зазначити, що паспортизація не є тільки інструментом формування OEM, реалізація механізму передбачає її ведення на постійній основі, щорічно. Схематично процедура паспортизації ВНЗ зображена на рис. 2.

Оскільки регіональний рівень управління ВПО не має сьогодні достатніх можливостей прямого управлінського впливу на ВНЗ, розміщених на території регіону, необхідний розвиток передусім системних механізмів координації і взаємодії регіонального органу управління з ВНЗ і ВНЗ між собою. Основним подібним елементом в оновленому OEM є проміжний рівень управління, що вводиться, – регіональні контактні точки (РКТ). За кожною РКТ закріплюється конкретний напрям розвитку ВПО регіону або спеціалізоване завдання, вирішення якого є чинником досягнення поставленої мети розвитку.

Основними завданнями РКТ відповідно до закріпленого за РКТ напрямку розвитку ВПО регіону є:

- надання інформаційної та консультативної підтримки ВНЗ і науковим колективам;
- координація взаємодії регіонального органу виконавчої влади у сфері ВПО і ВНЗ;
- методичний супровід дослідницької, організаційної та іншої діяльності;
- забезпечення організації обміну досвідом і поширення передового досвіду (зокрема власного) серед ВНЗ регіону.

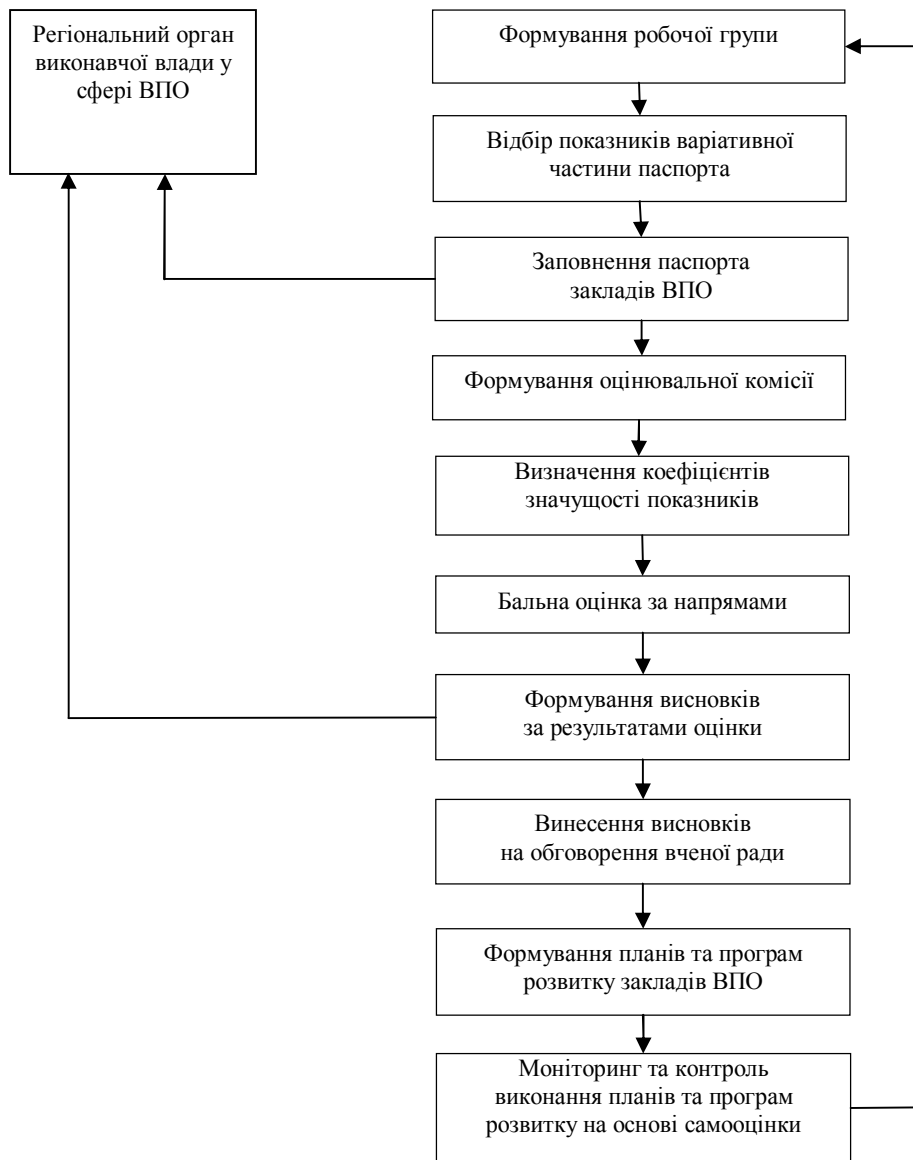

Рис. 2. Схема процедури паспортизації ВНЗ

Статус РКТ присвоюється щорічно за наслідками аналізу даних, отриманих під час паспортизації ВНЗ регіону. Як основний спосіб управління та взаємодії з РКТ розглядається регіональне замовлення.

Основою методики вибору РКТ з ВНЗ регіону є методи кластерного аналізу показників паспортизації ВНЗ. При цьому застосовують метод нормування показників, оскільки використання абсолютних величин не дає змоги достатньо точно оцінити динаміку показника оцінки для масштабу ВНЗ, а також утруднює зіставлення ВНЗ. На підставі нормованих показників за допомогою оцінювальних карт, складених для кожного індикатора вирішення завдання розвитку сфери ВПО, з ВНЗ регіону вибирається РКТ.

Відібраний як РКТ ВНЗ зберігає цей статус протягом року, до чергової паспортизації, за підсумками якої РКТ може підтвердити свій статус і зберегти його наступного року або передати іншому ВНЗ, якщо результати паспортизації покажуть негативну динаміку. Треба підкреслити доцільність введення в Паспорт ВНЗ - РКТ окремої групи показників, що дають змогу регіональному органу управління ВПО оцінити безпосередньо виконання покладених на ВНЗ функцій.

Схематично відносини між учасниками взаємодії у межах організаційно-економічного механізму управління послугами ВПО регіону подано на рис. 3.

Наступним етапом формування організаційно-економічного механізму є створення регламентів взаємодії та угод рівнів управління ВПО регіону, зокрема документальне оформлення статусу ВНЗ - РКТ.

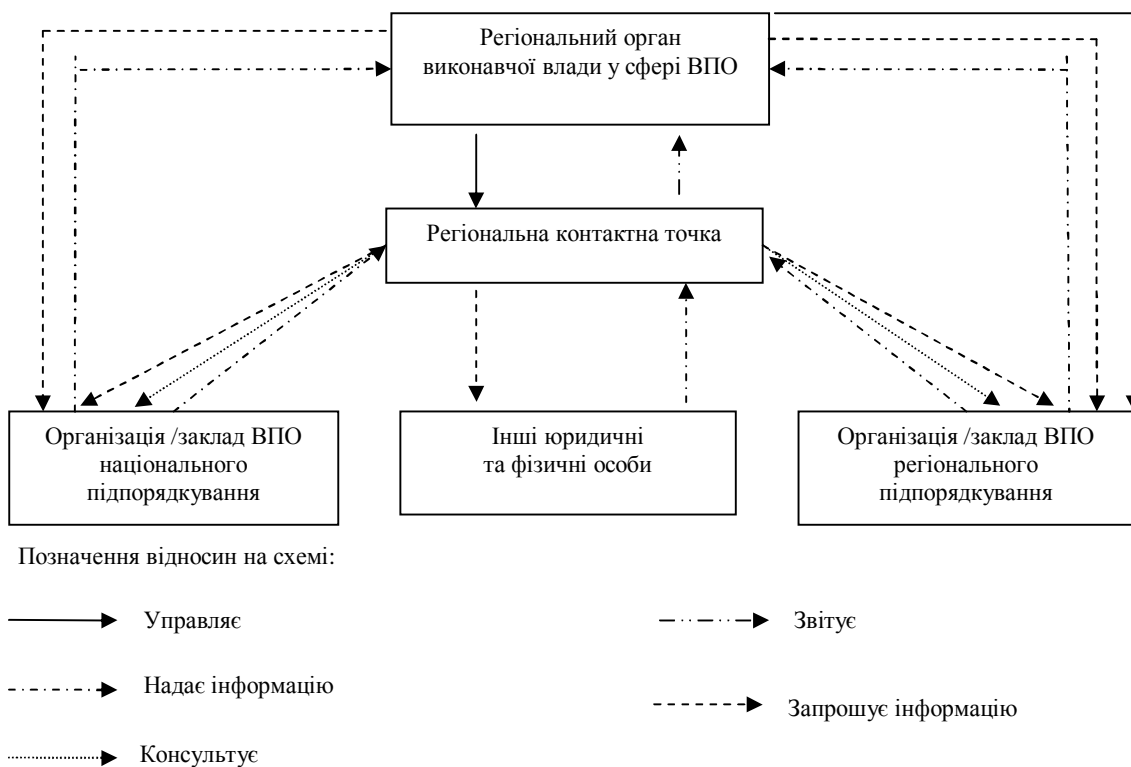

Рис. 3. Схема взаємодії елементів OEM управління послугами вищої професійної освіти регіону

Успішне завершення вищеперелічених етапів дасть змогу регіональному органу управління ВПО з урахуванням докладного аналізу ситуації і тенденцій в освітній сфері регіону, а також нових умов функціонування (введення проміжної ланки – РКТ) сформувати плани і програми розвитку комплексу ВПО регіону. Завершальним етапом стає формування системи моніторингу і контролю виконання вказаних планів і програм.

Висновки

Запропонований організаційно-економічний механізм управління послугами вищої професійної освіти регіону охоплює координацію цілей, управлінських дій, і дій всіх елементів механізму, дає змогу тонко “вбудувати” регіональну систему ВПО для максимально повного задоволення потреб всіх учасників організаційної взаємодії, повніше залучити регіональні органи управління ВПО у координацію загального напрямку розвитку комплексу ВНЗ з метою загального соціально-економічного розвитку регіону загалом.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення ефективності запропонованого організаційно-економічного механізму управління послугами вищої професійної освіти регіону.

1. Ерохіна Л.І., Мозалевський А.Г. Исследование влияния применения интеграционного подхода к управлению отраслью образовательных услуг региона: экономико-статистическое содержание, методика и апробация / Л.І. Ерохіна, А.Г. Мозалевський // Вісник Хмельницького національного університету. Т.1., 2009. – № 2. – С. 163–169. 2. Данилишин Б.М. Формування нової парадигми підготовки кадрів у контексті інтеграції України в світову економічну систему / Б.М. Данилишин, В.І. Куценко // Україна: аспекти праці, 2004. – № 4. – С.14–18. 3. Лупак Р.Л. Економічне відтворення вищої освіти України в контексті Болонського процесу / Р.Л. Лупак // Вісник Хмельницького національного університету. Т.2., 2009. – № 5. – С. 53–56. 4. Семів Л.К. Регіональна економіка: людський вимір: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 392 с.